

кооперативу формується за рахунок вступних, членських і цільових внесків його членів, паїв, добровільно переданого членами кооперативу майна тощо [7].

Заважимо, що ЖБК можуть бути реорганізовані в ОСББ. Так само як і ОСББ, ЖБК можуть бути неприбутковими організаціями за умови реєстрації в Реєстрі неприбуткових організацій.

Комунальні підприємства діють відповідно до норм Господарського кодексу України. Створюються такі підприємства органами місцевого самоврядування на основі комунальної власності територіальної громади [2]. Особливості створення і правового статусу цього виду підприємств визначені статтею 78 Господарського кодексу України. Так, майно комунального підприємства знаходиться в комунальній власності і закріплюється за цим підприємством на праві господарського ведення (для комерційних підприємств) або на праві оперативного управління (для некомерційних підприємств). При цьому право господарського ведення передбачає, що підприємство володіє, користується і розпоряджається закріпленим за ним майном, але є певні обмеження щодо правомочності розпорядження окремими видами майна (як правило, з письмового дозволу власника), а право оперативного управління хоча передбачає володіння, користування та розпорядження закріпленим за підприємством майном, але тільки для некомерційного використання, при цьому власник контролює використання і збереження переданого майна [2]. Статутний капітал комунального підприємства формується органом, до сфери управління якого підприємство відноситься, а розмір статутного капіталу визначається місцевою радою. Статутний капітал повинен бути внесений до закінчення першого року із дня реєстрації підприємства.

Останнім часом усе частіше почали створюватися приватні ЖЕКи, зазвичай у формі приватних підприємств. Їх реєстрація проводиться у звичайному порядку. Будь-яких особливих вимог до цієї організаційно-правової форми законодавство не висуває. Таке підприємство засновується на приватній власності одного або декількох громадян, іноземців, осіб без громадянства або ж юридичної особи. Мінімальний розмір статутного капіталу приватного підприємства законодавством не обмежується — важливо тільки, щоб коштів підприємства вистачало для забезпечення його статутної діяльності. Варто зауважити, що в статуті такого підприємства обов'язково має бути передбачений вид діяльності — надання житлово-комунальних послуг.

Висновки. Враховуючи сильні та слабкі сторони кожної з перелічених вище організаційно-правових форм у сфері обслуговування житлового фонду, вважаємо, що в перспективі доцільною є уніфікація надання послуг з утримання житлових будинків та управління ними. В цьому контексті найбільш оптимальною формою є ОСББ, що зокрема передбачено і Загальнодержавною програмою реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009-2014 роки. Вказане корелюється й з положеннями Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки. Розроблення практичних технологій забезпечення ефективності цього процесу становитиме подальше поле наукових досліджень в сфері побудови сучасної моделі обслуговування житлового фонду.

РЕЗЮМЕ

Розглянуто суть житлового фонду та виділено його основні класифікаційні ознаки. Здійснено аналіз формування, стану, проблем та перспектив розвитку, функціонування сучасних організаційно-правових форм, які використовуються для обслуговування житлового фонду в Україні.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, житловий фонд, обслуговування житлового фонду, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, житлово-будівельні кооперативи, комунальні та приватні житлово-експлуатаційні контори.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрена суть жилищного фонда и выделены его основные классификационные признаки. Осуществлен анализ формирования, состояния, проблем и перспектив развития, функционирования современных организационно-правовых форм, которые используются для обслуживания жилищного фонда в Украине.

Ключевые слова: жилищно-коммунальное хозяйство, жилищный фонд, обслуживание жилищного фонда, объединения совладельцев многоквартирного дома, жилищно-строительные кооперативы, коммунальные и частные жилищно-эксплуатационные конторы.

SUMMARY

Essence of housing fund is considered and his basic classification signs are selected. The analysis of forming, state, problems and prospects of development, functionings of modern legal forms which are utilized for maintenance of housing fund in Ukraine, is carried out.

Keywords: housing communal economy, housing fund, maintenance of housing fund, associations of joint owners of apartment house, housings build cooperative stores, communal and private housings operating offices.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Андрійчук М. Д. Сучасні форми господарювання у житлово-комунальній сфері міста [Текст]: монографія / М. Д. Андрійчук, І. В. Заблудська, І. М. Салуквадзе. — Луганськ: Ноудж, 2011. — 191 с.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV (зі змінами та доповненнями): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Житловий кодекс Української РСР від 30 червня 1983 р. N 5464-X: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Кравченко В. І. Основи житлової економіки [Текст]: навчальний посібник / В. І. Кравченко, К.В. Паливода, В.А. Поляченко. — К.: Основа, 2007. — 416 с.
5. Лебедєв М. М. Планування та організація робіт з утримання житлових і громадських будівель та споруд [Текст] / М. М. Лебедєв, І. М. Третьяков. — К.: Автограф, 2006. — 214 с.
6. Про житлово-комунальні послуги: закон України від 24.06.04 р. N 1875-IV: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про кооперацію: закон від 10.07.03 р. N 1087-IV: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: закон України від 29.11.2001 року № 2866-III: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Руденко В. А. Управління житловим фондом [Текст]: навч. посібник / В. А. Руденко. — К.: Гнозис, 2008. — 174 с.

УДК 330.117

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: МОДЕРНІЗАЦІЙНА КОНЦЕПЦІЯ

Монастирський Г.Л., д.е.н., професор кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету

Постановка проблеми. Часто, дискутуючи про перспективи розвитку національної економіки, ми зосереджуємо надмірну увагу на питаннях приватного підприємництва, забуваючи, що одним із найважливіших суб'єктів макроекономічної системи є держава, виконуючи роль власника ресурсів та регулятора економічних процесів. Зміни, які відбулися сьогодні в економіці, позначилися й на місці

держави в системі економічних відносин. Вказане актуалізує проблему формування модернізаційного підходу до дослідження держави як суб'єкта національної економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Питання ролі держави в економіці та місця державного сектора в економічних процесах знайшли своє місце в працях А.Кірсєва [1], С.Мочерного [2], Є.Ставровського [3], О.Кухар [4], П.Єщенка, Б.Кваснюка та О.Бірюкова [5], В.Кучеренка, В.Карпової, Є.Кузнєцова [6], Н.Абдуллаєва [7], В.Орешина, О.Віссаріонова та І.Федорової [8]. Однак, практично мало уваги приділяється трансформації ролі держави як суб'єкта економічних відносин в сучасних умовах.

Метою статті є обґрунтування напрямків модернізації ролі та місця держави як суб'єкта національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізаційні концепції завжди є дискусійними та неоднозначними, інтегруючи прогресивні погляди науковців та практиків, що вимагає окреслення певних рамок наукового бачення бажаного стану об'єкта дослідження. В контексті державного сектора економіки доцільно детальніше зупинитися на таких напрямках його модернізації: визначення меж державного сектора національної економіки в умовах поглиблення ринкових відносин; розвиток державного підприємництва; формування інституту державно-приватного партнерства; інновацізація державного сектора.

В процесі визначення оптимальних меж державного сектора економіки необхідно спиратися на комплекс вихідних положень: в ринковій економіці держава є повноцінним суб'єктом економічних відносин; держава використовує свою власність, як для вирішення своїх суспільних завдань, так і з комерційною метою; пряма участь держави у виробництві необхідна та неминуча, особливо в тих сферах економіки, які не можуть бути активізовані силами приватного капіталу; державний сектор є суб'єктом жорсткої конкурентної боротьби з іншими секторами економіки; державний сектор є основним об'єктом державного регулювання та засобом впливу держави на економіку, її структуру, динаміку, соціальну орієнтованість.

Необхідно зазначити, що не існує єдиного рецепту визначення масштабів державного сектора. На думку вчених «межі державного сектора не є застиглими, оскільки в економіці постійно відбувається динамічний процес перерозподілу власності як усередині держсектора, так і між державним та недержавним секторами» [8, С. 8]. У макроекономіці зарубіжні фахівці називають таке явище «диханням державного сектора» [9]. При визначенні меж державного сектора необхідно враховувати кон'юнктуру, тактичні та стратегічні орієнтири конкретної національної економіки.

Історично в багатьох країнах державний сектор включає об'єкти транспортної системи, споруди енергопостачання, які, з одного боку, вельми капіталомісткі, а, з іншого боку, послуги цих галузей мають характер колективного користування. Ефективне використання ресурсів в деяких «природних монополіях» може бути забезпечене лише державною власністю [10]. Проте підприємства державної власності, як правило, не мають високих стимулів підвищення ефективності. Державний сектор «вбудований» в ринкову економіку з іншою метою: він сприяє ефективному розподілу ресурсів у суспільстві в цілому. Так, наприклад, витрати на освіту, охорона здоров'я у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою в значній мірі субсидуються державою. Високий рівень освіти та здоров'я населення корисні всьому суспільству, а не окремій особі або окремому бізнесу. Це означає, що з макроекономічної точки зору вигідно підтримувати низькі ціни на такого роду послуги, забезпечуючи високу доступність цих послуг більшій частці населення та сприяючи, таким чином, підвищенню ефективності економіки в цілому. Отже, існують економічні підстави перебування переважної частини цих галузей соціальної сфери в системі державного сектора.

Принципово питання про необхідність державного сектора є вирішеним і теоретично, й практично. Проте, його масштаби та роль в економіці різні в окремих країнах. Такі держави як США і Японія мають в своєму розпорядженні невеликий державний сектор, що сконцентрований у ключових галузях. За допомогою створеної системи правового державного регулювання здійснюється гнучка стимулююча підтримка ефективного використання приватної власності та підприємництва у поєднанні з ефективним механізмом відповідальності за використання цієї підтримки. Саме ця система і забезпечує в цих державах пріоритет загальнонаціональних інтересів. У Швеції інша система: там консолідований державний сектор використовує приблизно третину сукупних ресурсів країни, державні витрати досягають 62 % ВВП [10].

Ставлення до державного сектора економіки залишається одним з найбільш дискусійних та суперечливих питань. Початок ринкової трансформації в більшості країн був пов'язаний з ультраліберальними настроями щодо держави як власника та оцінки можливості ефективного функціонування державних підприємств. У ейфорії надій на чудеса приватизації уряди постсоціалістичних країн недооцінили потенціал державно капіталістичної моделі в перехідній економіці. Причиною цього, швидше були політичні інтереси, аніж тверезий економічний розрахунок.

Питання про порівняльну ефективність державних та приватизованих підприємств в перехідній економіці є вельми дискусійним. Достовірних та однозначних аргументів для надання переваги тому або іншому організаційно-правовому статусу підприємства просто не існує. І це проблема не лише перехідної економіки. В умовах розвинутого ринку в країнах Заходу в принципі теж не доведено, що приватизація державних підприємств однозначно призводить до зростання їх ефективності.

Масштабне скорочення державного сектора в розвинутих країнах в 80-х роках минулого століття в основному переслідувало мету усунення надмірної бюрократизації управління державними підприємствами, постійного та безконтрольного втручання в економіку державного чиновництва. Стосовно ефективності роботи підприємств, особливо великих, то в сучасних умовах вона залежить швидше не від «інстинкту власника», а від якості, професіоналізму управління, тобто від рівня менеджменту та здатності власника контролювати результати його діяльності. Це ж повною мірою відноситься і до економіки постсоціалістичних країн, що трансформуються.

Існування в умовах ринкового господарства сфер, які в своїй діяльності керуються принципами, що дещо відрізняються від принципів приватних фірм, дозволяє використовувати державний сектор для вирішення загальнодержавних економічних завдань, підвищення прибутковості приватного господарства. Монопольний прибуток, а часто й прибуток взагалі, не є первинною метою діяльності державного сектора в інфраструктурі, енергетиці, сировинних галузях (наприклад так званий, НДДКР, в підготовці і перепідготовці кадрів, в сфері охорони навколишнього середовища, оскільки високих прибутків від цих сфер ніхто не вимагає, а збитки покриваються з бюджету. Тому державний сектор став постачальником дешевих послуг (зокрема, транспортних, поштових), електроенергії та сировини, знижуючи, таким чином, витрати в приватному секторі.

В контексті окреслення меж державного сектора важливим є питання його фінансування. Так, при визначенні розмірів, напрямів, конкретних об'єктів і механізмів бюджетного фінансування державного сектора потрібно брати до уваги його можливості в процесі створення та збільшення ВВП. В зв'язку з цим необхідно розробити систему державних пріоритетів в розподілі ресурсів між державним та приватним (змішаним) секторами економіки й всередині власне державного сектора. З погляду суспільства в цілому максимальний ефект від використання бюджетних коштів можливий при фінансуванні виробництва так званих чистих суспільних благ (національна оборона, інфраструктура, ЗМІ тощо) підприємствами державного сектора. Відносно фінансування виробництва «змішаних» суспільних благ (охорона здоров'я, освіта, водопостачання, каналізація) в рамках державного сектора можна, на наш погляд, поставити питання про його поступове зменшення. Що стосується участі держави у фінансуванні виробництва «приватних» благ підприємствами державного сектора, то його доцільно виправдати тільки за наявності вад ринку, що, проте, далеко не завжди є абсолютним критерієм.

Провідну роль у формуванні стратегічних пріоритетів розвитку державного сектора, моніторингу його діяльності й визначенні оптимальних розмірів, на наш погляд, доцільно закріпити за Міністерством економічного розвитку та торгівлі України. Воно повинно встановити цілі для підприємств державного сектора в короткостроковій та довгостроковій перспективі, включаючи регіонально-галузевий аспект. Необхідно знайти оптимальну пропорцію централізації ресурсів держави та розподілу повноважень між регіональним рівнями влади. Децентралізація повноважень щодо регулювання державного сектора є необхідною в тій мірі, яка дозволяє найефективніше використовувати можливості державного управління та державного бюджету. Наприклад, якщо виробництво якогось соціального блага

відповідає інтересам всього населення, його надання має здійснюватися централізовано. Рішення, що стосуються фінансування виробництва тих соціальних благ, вигоду від яких отримують в основному жителі даної території, потрібно приймати децентралізовано, при цьому таке фінансування необхідно проводити переважно за рахунок місцевих ресурсів.

Для здійснення макроекономічного аналізу масштабів державного сектору пропонується визначення його питомої ваги в економіці як середнє арифметичне від суми таких показників: частка державного сектору в інвестиціях в основний капітал, частка державного сектору в загальному обсязі чистого прибутку суб'єктів господарювання, частка державного сектору в зайнятості. Сама процедура усереднення, при якій кожному з компонентів привласнюється однакова вага, може бути визнана коректною, тому що кожен компонент «відповідає» за окремий напрям діяльності держави і, отже, у функціональному плані компоненти є «рівноправними». Такий показник, як частка державного сектору в інвестиціях в основний капітал дозволяє оцінити «довгостроковий потенціал» державного сектору. Показник загального обсягу чистого прибутку суб'єктів господарювання державного сектору економіки характеризує фінансові підсумки діяльності об'єктів державного сектору і, отже, його «вартість» для держави. Показник частки державного сектору в зайнятості характеризує пасивну ресурсну потужність державного сектору, а саме ступінь поглинання ним робочої сили.

Розвиток державної, приватної та змішаної форм власності, їх співіснування на рівних — об'єктивна необхідність для України на сучасному етапі її розвитку. Говорити про переваги або недоліки однієї з них можна, лише враховуючи конкретну історичну ситуацію конкретної країни. Якою мірою та або інша форма власності створює (або не створює) сприятливі умови для вирішення загальнодержавних проблем, вимірник яких — добробут кожного окремого члена суспільства, — саме це повинно бути початковою умовою при вирішенні питань про темпи і обсяги приватизації, а також при формуванні інституційних складових макроекономічної системи.

Можемо стверджувати, що руйнування монополії державної власності не означає відмови від державної власності як такої. В рамках державного сектору в Україні повинні залишитися ті об'єкти, які необхідні державі, для якісного виконання своїх функцій, носять стратегічний характер, покликані реалізувати її соціальну місію, здатні принести додаткові економічні вигоди державі як суб'єкту економічних відносин. Критеріями окреслення меж державного сектору мають стати економічна доцільність, національна безпека, соціальні стандарти, стратегічна орієнтованість та керуваність.

Держава може вважатися економічно ефективною тільки тоді, коли в країні зберігається можливість для ефективного функціонування будь-якого виду підприємництва, у тому числі і державного, в рамках існування господарського законодавства.

Практично у всіх країнах світу державний сектор є вельми неоднорідним виробничим утворенням. Цей факт, мабуть, найчіткіше виявляється в офіційній ідеології уряду Швеції, який підрозділяє всі підприємства цього сектору на дві групи: ті, що працюють в умовах ринку або виражають специфічні інтереси суспільства (підприємства з інтересами держави). Підприємства першої групи є формою державного господарювання та спрямовані на високі економічні результати, другої — обтяжені додатковими суспільними цілями та завданнями без урахування економічної ефективності [11].

Враховуючи чинне законодавство щодо організаційно-правових форм, в яких функціонують державні підприємства та підприємства з державним капіталом в Україні, модернізацію державного підприємництва доцільно розглянути в площині казенних підприємств, державних комерційних підприємств, акціонерних товариств з 100-процентним державним капіталом, а також акціонерних товариств, в яких державі належить контрольний пакет або золота акція.

Особливою формою державних підприємств є казенні підприємства. Вони знаходяться під прямим державним управлінням щодо питань виробництва (директивне планування, доведення завдань), політики цін, фінансів, матеріального стимулювання персоналу. Казенні підприємства не мають права відмовитися від укладення державного контракту на постачання товарів для державних потреб. Відповідно вони зобов'язані укладати конкретні договори з організаціями-споживачами товарів або послуг. Майно казенного підприємства закріплюється за ним на праві оперативного управління. Казенні підприємства можуть створюватися у тих галузях національної економіки, в яких: законом дозволено здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним споживачем продукту виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважаючим є виробництво суспільно необхідного продукту, яке за своїми умовами і характером потреб, що ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним; приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

У державні комерційні підприємства входять підприємства, не перетворені в акціонерні товариства та на базі яких не створені казенні підприємства. Майно закріплюється за ними на праві повного господарського відання. Державні комерційні підприємства знаходяться на повному комерційному розрахунку, мають широкі права самостійності і практично ті ж права, що і приватні підприємства (за винятком права призначати керівника і здійснювати операції з державним майном). Важко з'ясувати, який реальний зміст вкладається в термін «повний комерційний розрахунок» і в чому його принципова відмінність від «повного господарського розрахунку», який, не дивлячись на гігантські зусилля апарату влади, так і не був реалізований за роки панування соціалістичної доктрини. Як показала зарубіжна практика, в певних умовах можна досягти достатньо високої продуктивності подібних підприємств. В Україні навряд чи можна розраховувати на успішну роботу цієї групи підприємств в умовах, коли права на управління підприємством (в усякому разі формально) належатимуть підприємству, а матеріальну відповідальність за якість цього управління нестиме держава-власник. Існує також ризик реставрації стилю та методів управління такими підприємствами з боку галузевих міністерств. Тому державні комерційні підприємства поступово витіснятимуться казенними підприємствами та акціонерними товариствами.

У контексті реформування відносин власності мова йде перш за все про визначення меж втручання держави в економіку, оптимальних розмірів та змісту державного сектору економіки. Плуралізм відносин власності, сукупність нових інститутів і правових механізмів господарювання вимагає впровадження таких форм та методів функціонування державної власності, які б, не змінюючи її державної сутності, не суперечили ринковим засадам економіки України. Втіленням цих форм і методів є інститут державного корпоративного підприємства, що дозволяє державі виконувати властиві їй макроекономічні та соціальні функції в ринкових умовах. Управління державними корпоративними правами має свою специфіку, свої економічні, організаційні і законодавчі особливості, проте є часткою загальних процесів управління державною власністю, державного регулювання економіки.

Для підприємств групи державного корпоративного підприємства також необхідно розробити систему управління, що забезпечує їх ефективне функціонування. Так, щоб забезпечити проведення державної структурної та промислової політики, органи державної влади повинні володіти таким дієвим інструментом впливу на управлінські рішення акціонерних товариств, як закріплений в державній власності пакет акцій. Наявність такого пакету є необхідною, але не достатньою умовою ефективного управління державною власністю. Доцільно розробити механізм, за допомогою якого реалізація прав держави-власника не паралізувала б ініціативність менеджерів та трудового колективу підприємства.

На відміну від казенних підприємств, акціонерні товариства з державним капіталом беруть участь в конкурентній боротьбі. Їх основним завданням є отримання прибутку (комерційні функції). Вони можуть бути оголошені банкрутами, оскільки самостійно відповідають за своїми боргами. Разом з тим ці акціонерні товариства в критичній ситуації можуть розраховувати на фінансову допомогу держави. Остання обставина дозволяє державним акціонерним товариствам уникнути жорстких наслідків конкуренції, що знижує стимули їх ефективного функціонування. Однак, хибною є теза про те, що державне підприємство приречене на неефективність. Потрібно зробити все можливе, щоб воно приносило прибуток не менший, ніж підприємства приватного сектору. За критерієм участі в капіталі та впливу державних органів на управління можна виділити дві групи акціонерних товариств: товариства, в яких 100 % капіталу належить державі, та акціонерні товариства, в яких державі належить контрольний пакет акцій або золота акція.

Перспективними є акціонерні товариства, в яких державі належить контрольний пакет акцій. Таке акціонування при його правильному проведенні вирішить три основні завдання. По-перше, оскільки воно проводиться стосовно великих підприємств з високою

вартістю основних фондів, на ринок цінних паперів поступає значна кількість акцій. По-друге, зберігається можливість впливу на стратегію та тактику акціонованих підприємств з метою забезпечення суспільних інтересів. Зокрема, будучи значним інвестором, держава може робити вирішальний вплив на обсяги та напрями інвестицій. На протипагу дрібним інвесторам і менеджерам, які віддають перевагу проектам з більшою віддачею в найближчій перспективі, держава-інвестор зацікавлена в реалізації потужних довгострокових програм. По-третє, створюються передумови нормальних (на відміну від раніше існуючих) відносин між власником, менеджером та трудовим колективом. Контрольний пакет акцій дозволяє державі здійснювати права власника через своїх представників в управлінні акціонерним товариством (збори акціонерів, рада директорів). Уряд і Фонд державного майна має право доручати на контрактній основі представлення інтересів держави в раді директорів певним особам, зокрема посадовим особам органів державного управління за поданням відповідного міністерства чи відомства. При такому складі ради директорів проведення державної політики забезпечується достатньо чітко.

Стосовно тези «чим менше держави, тим краще», відзначимо: організація системи державного регулювання і державного підприємництва в країнах світу спростовує догму про апріорі неефективну діяльність держави як власника та демонструє посилення її ролі та ефективності присутності в економіці сучасного суспільства.

Оцінюючи проблему державного втручання в економіку України, необхідно враховувати досвід розвинених країн. Він свідчить: формальна передача прав власності не забезпечує ефективність у виробництві товарів і послуг, наданні соціальних гарантій. Разом з тим державне корпоративне підприємництво має бути використане державою як альтернативний прямому державному регулюванню механізм впливу на діяльність підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, з метою забезпечення умов суспільного відтворення і як спосіб отримання надходжень до державного бюджету шляхом корпоративної участі в прибуткових виробництвах. В рамках роботи по впровадженню принципів корпоративного управління в державному секторі економіки необхідно запровадити інститут незалежних директорів в акціонерних товариствах, забезпечити ухвалення кодексів корпоративного управління.

Один з перспективних напрямів розвитку державного сектору — створення вертикально-інтегрованих структур, в яких головна організація знаходиться під контролем держави. На думку низки економістів, переважаюча участь держави в головній організації є достатньою для того, щоб компанія в цілому залишилася під державним контролем. Проте ми вважаємо, що в подібних структурах, виникає природний конфлікт інтересів, який породжує низку легальних і напівлегальних схем виведення корпорації з-під державного контролю. Тому, на наш погляд, такий симбіоз непродуктивний і від нього (в разі доцільності залишення корпорації під державним контролем) слід було б відмовитися. Особливу увагу, на наш погляд, слід приділити питанням створення і функціонування холдингів та фінансово-промислових груп під контролем держави як перспективних та життєздатних структур, діяльність яких дозволить забезпечити і підтримати економічне зростання. Необхідною є також конкретизація такої форми відносин, як передача акцій, що належать державі, в довірчу власність (траст).

Модернізація державних установ має відбуватися в напрямку їх демонополізації та підвищення якості та результативності контролю за їх діяльністю. Конкуренцію в цій сфері можна підвищити шляхом створення ситуації, за якої певна послуга надаватиметься більш як одним відомством (наприклад, конкуренція між районними санепідстанціями, обласними науково-технічними центрами з охорони праці тощо). При цьому, відомства, які надають послуги не можуть бути одночасно органами, які визначають правила чи контролюють їх виконання. Конкуренція між окремими державними установами за фінансові ресурси триматиме їх в умовах постійного пошуку більш ефективних та дієвих шляхів досягнення поставлених цілей. Механізм контролю має також включати заходи щодо більш повного інформування про відповідальність, оскільки державні установи, як правило, не потрапляють під випробування ринковими умовами з точки зору оцінки ефективності їх діяльності та забезпечення відповідальності.

Важливим напрямком модернізації державного сектору є впровадження інституту державно-приватного партнерства. У економіці низки розвинених країн виникла особлива форма взаємодії бізнесу та влади. Мова йде про партнерство держави і приватного сектору, що позначається зазвичай терміном «public-private partnership». В українській літературі прийнятим є термін «державно-приватне партнерство». Державно-приватним партнерством є інституційний та організаційний альянс державної влади та приватного бізнесу з метою реалізації суспільно значимих проектів в широкому спектрі сфер діяльності — від розвитку стратегічно важливих галузей економіки до надання суспільних послуг в масштабах всієї країни або окремих територій. Бурхливий розвиток різноманітних форм державно-приватного партнерства у всіх регіонах світу, їх широке розповсюдження в різних галузях економіки дозволяють трактувати цю форму взаємодії держави та бізнесу як характерну рису сучасної змішаної економіки.

Партнерство, що розвивається, на відміну від традиційних адміністративних відносин, створює свої базові моделі фінансування, відносин власності та методів управління. При цьому принципово важливим є комплекс питань, пов'язаних з перерозподілом прав власності, що неминує виникати в процесі переростання переважно адміністративно-владних стосунків між державою та бізнесом у відносини партнерства, що закріплюються відповідними угодами сторін. Більш того, деякі сталі форми партнерства, наприклад концесії, нерідко розцінюються як свого роду непрямая приватизація або ж її повноцінна альтернатива, тобто трактується як вторгнення в систему відносин власності. В цьому контексті необхідно зазначити, що партнерства інституційно трансформують сфери діяльності, що традиційно відносяться до відання держави, але не виводять їх повністю за межі державного впливу.

Відповідно розмежування прав власності між державним та приватним секторами економіки в рамках партнерства зазвичай стосується не всього комплексу прав, а лише їх частини. Мова йде про такі ключові права, як право контролю над використанням активів, право на дохід, право на управління, а також право на зміну капітальної вартості об'єктів угод та право на передачу певних прав іншим особам. Масштабний досвід перерозподілу прав власності між державою і приватним бізнесом є в так званих секторах суспільних послуг (зокрема, в інфраструктурних галузях). Саме там історично склалися традиції делегування державою низки ключових прав приватному сектору. Держава несе відповідальність перед суспільством за безперерійне забезпечення публічними благами (public goods), чим і пояснюється тенденція до збереження низки галузей і державній власності. В той же час приватному підприємництву властиві мобільність, висока ефективність використання ресурсів, схильність до інновацій. Задіювати переваги обох видів власності без глибоких соціальних змін і потрясінь можна в рамках державно-приватного партнерства. Накопичений до теперішнього часу арсенал форм і методів державно-приватного партнерства дозволяє при збереженні найважливіших національних об'єктів в державній власності передавати частку прав власника приватному сектору. Маються на увазі, перш за все, такі функції, як спорудження, експлуатація та утримання об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, а також управління ними. Таким чином, в традиційно державну сферу економіки привносяться свого роду приватні товари та послуги (private goods), що створює умови для ефективного функціонування вказаних об'єктів, оптимального управління ними, раціонального використання ресурсів.

У контексті модернізації державного сектору необхідно враховувати, що держава розглядається як свого роду агентство з виробництва суспільних (публічних) благ, яке не може базуватися тільки на ринкових принципах. Частина цих благ воно може виробляти самостійно, а частину — шляхом залучення ресурсів і можливостей приватного сектору. Відповідно до цього проекти державно-приватного партнерства є не простим об'єднанням ресурсів, а особливою конфігурацією інтересів та відповідних прав партнерів. По-перше, держава як одна із сторін партнерства виступає в ролі носія суспільно значимих інтересів і цілей, причому виконує не лише функцію визначення цілей, але і контрольну функції. По-друге, виступаючи в ролі учасника господарського обороту, вона зацікавлена як в ефективності загальних результатів проекту державно-приватного партнерства, так і в забезпеченні власного комерційного ефекту. Нарешті, приватний партнер переслідує мету максимізації прибутку. Тому в сегменті комерційних (на відміну від сегменту суспільних благ, що реалізуються державою) інтересів між партнерами цілком є доречним і навіть необхідним діалог про можливий розподіл ризиків, що виникають, про характер прав, які делегуються, і умови їх передачі та використання.

Як свідчить світовий досвід державно-приватного партнерства, міра конкретної участі держави і приватного бізнесу та умови їх поєднання можуть істотно відрізнятися. Так, приватний компонент в партнерствах може виступати як одна із сторін контракту (найчастіше це контракти на постачання товарів і послуг для державних потреб, на надання технічної допомоги, на управління), коли права власності жорстко розмежовані. До партнерств з розмежованими правами власності доцільно віднести також угоди про розподіл продукції та лізингові (орендні) угоди. В разі концесійних угод всіх типів мова вже йде про часткову передачу деяких прав власності від державного партнера приватному (звичайно прав користування, володіння і управління). Нарешті, акціонерна або пайова участь приватного капіталу в державному підприємстві (спільне підприємство) передбачає вищий рівень інтеграції капіталу при реалізації партнерських стосунків.

Для кращого розуміння форм і методів державно-приватного партнерства важливо, по-перше, визначити, в чому полягає специфіка саме державно-приватного партнерства в рамках всієї системи стосунків бізнесу і влади; по-друге, оцінити, як в процесі передачі тих або інших прав від держави приватному бізнесу змінюється в цілому система стосунків власності, перш за все з погляду встановлення меж між партнерством та приватизацією. Моделі і структура державно-приватного партнерства різноманітні, але при цьому існують деякі характерні риси, що дозволяють виділити партнерство в самостійну економічну категорію. Воно виникає як формалізована кооперація державних та приватних структур, що спеціально створюється для досягнення певних цілей і спирається на відповідні домовленості сторін. Виходячи з досвіду країн з розвинутою ринковою економікою, можна назвати наступні риси державно-приватного партнерства, що відрізняють його проекти, від інших форм стосунків держави та приватного бізнесу: певні, часто тривалі терміни дії угод про партнерство; специфічні форми фінансування проектів (за рахунок приватних інвестицій, доповнених державними фінансовими ресурсами, або ж спільне інвестування декількох учасників); обов'язкова наявність конкурентного середовища, коли за кожен контракт або концесію відбувається боротьба між декількома потенційними учасниками; специфічні форми розподілу відповідальності між партнерами (державна встановлює цілі проекту, від інших форм стосунків держави та приватного бізнесу: певні, часто тривалі терміни дії угод про партнерство; специфічні форми фінансування проектів (за рахунок приватних інвестицій, доповнених державними фінансовими ресурсами, або ж спільне інвестування декількох учасників); обов'язкова наявність конкурентного середовища, коли за кожен контракт або концесію відбувається боротьба між декількома потенційними учасниками; специфічні форми розподілу відповідальності між партнерами (державна встановлює цілі проекту з позицій суспільних інтересів та визначає вартісні і якісні параметри, здійснює моніторинг реалізації проектів, а приватний партнер бере на себе оперативну діяльність на різних стадіях проекту); розподіл ризиків між учасниками угоди на основі відповідних домовленостей сторін.

Кожен партнер вносить свій внесок до загального проекту. Так, бізнес забезпечує фінансові ресурси, професійний досвід, ефективне управління, гнучкість та оперативність в ухваленні рішень, здатність до новаторства. При цьому звичайно впроваджуються ефективніші методи роботи, удосконалюються техніка і технології, виникають нові форми організації виробництва, створюються нові підприємства, зокрема з іноземним капіталом, налагоджуються ефективні коопераційні зв'язки з постачальниками та підрядниками. На ринку праці, як правило, підвищується попит на висококваліфікованих і добре оплачуваних працівників. Зі свого боку держава забезпечує права власника, можливість надання податкових і інших пільг, гарантій, а також матеріальних і фінансових ресурсів. У державно-приватному партнерстві вона дістає можливість якісного виконання своїх основних функцій — контролю, регулювання, отримання суспільних інтересів. Так, у міру розвитку державно-приватного партнерства у сфері інфраструктури держава може поступово зміщувати акценти в своїй діяльності з конкретних проблем будівництва та експлуатації об'єктів на адміністративно-контрольні функції. Неминучі підприємницькі ризики при цьому перерозподіляються у бік бізнесу. Суспільна ж значимість державно-приватного партнерства полягає в тому, що в результаті виграє суспільство як споживач якісніших послуг.

Державно-приватне партнерство знаходиться на межі державного і приватного секторів, не є ні приватизованим, ні націоналізованим інститутом. Це свого роду «третій шлях», що дозволяє використовувати економічні форми поліпшення надання населенню суспільних благ. Державно-приватне партнерство є альтернативою приватизаційних програм, що дозволяє реалізувати потенціал приватнопідприємницької ініціативи, з одного боку, і зберегти контрольні функції держави в соціально значимих секторах економіки — з іншого. При цьому, на відміну від приватизації, в партнерствах право власності зберігається за державою. Ступінь фактичної участі приватного підприємництва в спільних державно-приватних проектах може підвищуватися або, навпаки, знижуватися залежно від вибраної форми партнерства та масштабів передачі прав власника приватному підприємству. Полярними варіантами є або прості контрактні стосунки (контракти на роботи і послуги) з повним збереженням кожним партнером всіх прав власності, або повна приватизація, тобто остаточна передача прав власності від держави приватному підприємству. Між цими полюсами розташована безліч можливих варіантів і форм державно-приватних партнерських стосунків, що базуються на різному ступені передання певних прав власника від держави приватному підприємству на термін і на умовах, передбачених відповідною угодою.

Залежно від характеру конкретних завдань, що вирішуються в рамках державно-приватного партнерства, всю різноманітних форм партнерства можна підрозділити на окремих моделі. За цілями державно-приватного партнерства можна виокремити організаційні моделі, моделі фінансування та кооперації. У багатьох випадках партнерства використовують форми, що базуються на перевагах різних моделей та їх поєднанні. В разі використання організаційних моделей глибокого проникнення у відносини власності, як правило, не відбувається, співпраця публічного і приватного партнерів здійснюється за рахунок залучення третіх сторін, передачі окремих функцій та контрактних зобов'язань, використання можливостей переведення об'єктів в зовнішнє управління. До організаційної моделі можна віднести і найбільш поширені в даний час у зарубіжних країнах типи державно-приватного партнерства — концесії. До моделей фінансування слід зарахувати такі форми, як комерційне наймання, оренда, всі види лізингу, попереднє та інтегроване проектне фінансування. Модель кооперації є комплексом різноманітних форм та методів об'єднання зусиль низки партнерів, що відповідають за окремі стадії загального процесу створення нового продукту як публічного блага. Часто така кооперація вимагає організації складних, зокрема холдингових структур з спорудження об'єктів та їх експлуатації, особливо у сфері виробничої та соціальної інфраструктури.

Необхідно відзначити, що державно-приватне партнерство не обмежується залученням приватного капіталу для інвестицій і при певних обставинах може передбачати спільну участь в ризиках і прибутках. Воно здатне ліквідувати вододіл, що існував у минулому, між державою і приватним сектором — на відміну від попередніх моделей взаємодії, які мали на меті перекласти ризик на партнера, але при цьому зберегти за собою функції контролю. У моделі партнерської співпраці кожна сторона робить свій внесок, привносячи певну цінність у державні послуги, — наприклад, досвід бізнесу може об'єднуватися з цінностями державного сектору. При спільному підході до надання послуг партнери перебирають на себе загальну відповідальність за результати проекту. Запорукою успіху є чітке розуміння того, чого потребує державна організація і що може запропонувати приватний партнер, виходячи з сфер відповідальності кожній із сторін.

У контексті інновацізації державного сектору економіки як напрямку його модернізації доцільно зазначити, що саме цей сектор може стати детонатором інноваційного прориву економіки України в глобальному середовищі, забезпечивши її перехід на новий технологічний уклад.

Глобальна конкурентоспроможність України, заснована на вітчизняних технологіях, є досяжною при концентрації зусиль на утриманні та розвитку тих позицій, де ми маємо вагомий інноваційний потенціал. Їх розвитку мають бути присвячені державні цільові програми за участю бізнесу з метою використання потенціалу державного сектору досліджень та розробок для ефективної реалізації національних пріоритетів технологічного розвитку, одночасно перетворюючи цей сектор на продуктивну галузь «нової економіки». В зв'язку з цим необхідно виокремити наступні завдання: створення конкурентоздатного сектору досліджень і розробок, включаючи умови для його розширення; створення ефективної національної інноваційної системи; розвиток інститутів використання та захисту прав інтелектуальної власності; модернізація економіки на основі технологічних інновацій, перш за все в державному секторі економіки; концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках, що забезпечують реалізацію конкурентних переваг державного сектору досліджень та розробок на світовому ринку; реформування наукових організацій і підвищення їх капіталізації, реструктуризація державного сектору досліджень і розробок.

Модернізація економіки на основі технологічних інновацій передбачає технологічну модернізацію галузей економіки на основі передових технологій і інтеграції із світовими технологічними комплексами для забезпечення глобальної конкурентоспроможності і

формування в перспективі ринку інновацій для українського сектору досліджень і розробок. Прискорена модернізація галузей — це імператив, необхідно сприяти всім її формам: розвитку корпоративних НДДКР; імпорту передових технологій; державному замовленню вітчизняному спеціалізованому сектору досліджень і розробок, перш за все, в рамках державно-приватного партнерства. Необхідно забезпечити доведення до потенційного споживача інформації по дослідницьких роботах державного сектору науки, участь бізнесу у виборі технологічних пріоритетів, розробку заходів технічного регулювання, політику довгострокових контрактів в рамках державних закупівель, включаючи оборонне замовлення, координацію планів технологічної модернізації державних корпорацій. З іншого боку, це — формування і реалізація національних пріоритетів технологічного розвитку в рамках галузевих цільових програм технологічного профілю. Тут актуальними є орієнтація на ринок, розвинена система державно-приватного партнерства, підтримка регіональних інноваційних кластерів.

Розширення державно-приватного партнерства у сфері розвитку сектору досліджень і розробок та технологічної модернізації галузей економіки повинно відбуватися на наступних принципах: фінансування прикладних досліджень і створення інноваційної інфраструктури має здійснюватися бюджетом на дольовій основі з комерційним сектором економіки; технологічна модернізація широкого кола галузей економіки для забезпечення глобальної конкурентоспроможності та формування в перспективі ринку інновацій повинні стимулюватися державою і відбуватися в основному з використанням позабюджетних засобів, на базі передових технологій, зокрема в рамках інтеграції зі світовими технологічними комплексами; формування та реалізація пріоритетів технологічного розвитку мають відбуватися в рамках державних цільових програм технологічного профілю і відомчих цільових програм із залученням істотних обсягів позабюджетних засобів.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що державний сектор економіки продукує такі економічні й соціальні блага, які приватний сектор або не надає взагалі, або неефективний при їх виробництві. Це, зокрема, забезпечення колективної безпеки членів суспільства (зовнішня і внутрішня безпека), вирішення проблем екологічної безпеки; охорона здоров'я; зайнятість і соціальне забезпечення. Також державний сектор служить постачальником дешевих послуг (зокрема транспортних, поштових, телеграфних тощо), електроенергії і сировини, знижуючи цим самим витрати в приватному секторі. Крім того, на макроекономічному рівні, державний сектор економіки спроможний вирішувати питання щодо оздоровлення й підтримки пріоритетних для держави галузей, вирішувати завдання науково-технічного розвитку та інноваційної діяльності.

Модернізація державного сектору економіки покликана забезпечити підвищення ефективності виконання державою своїх суспільних функцій, активізувати її роль як активного суб'єкта ринкових відносин, генератора інновацій та учасника глобалізаційних економічних процесів.

РЕЗЮМЕ

В статті обґрунтовано напрями модернізації ролі та місця держави як суб'єкта національної економіки. Зосереджено увагу на визначенні меж державного сектору національної економіки в умовах поглиблення ринкових відносин, розвитку державного підприємництва, формуванні інституту державно-приватного партнерства, інновації державного сектору.

Ключові слова: держава, державний сектор, державне підприємство, державно-приватне партнерство.

РЕЗЮМЕ

В статье обоснованы направления модернизации роли и места государства как субъекта национальной экономики. Сосредоточено внимание на определении границ государственного сектора национальной экономики в условиях углубления рыночных отношений, развития государственного предпринимательства, формировании института государственно-частного партнерства, повышении инновационного уровня государственного сектора.

Ключевые слова: государство, государственный сектор, государственное предпринимательство, государственно-частное партнерство.

SUMMARY

In the article directions modernization of role and place of the state are grounded as a subject of national economy. Attention on determination of scopes of state sector of national economy is concentrated in the conditions of deepening of market relations, development of state enterprise, forming of institute of state-private partnership, increase of innovative level of state to the sector.

Keywords: state, state sector, state enterprise, state-private partnership.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Киреев А. Международная экономика. В 2-х ч. – Ч. 2. Международная макроэкономика: открытая экономика и макроэкономическое программирование. Учебное пособие для вузов. – М.: Международные отношения, 1999. – 488 с.
2. Мочерний С. Сектор державний // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. / Ред. кол.: С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – С. 342
3. Ставровський Е. О формировании государственного сектора экономики / Ставровський Е. // Экономика Украины. – 1999. – № 7. – С. 12 – 19.
4. Кухар О.В. Державний сектор в умовах ринкової трансформації економіки України: Автореферат дисертації кандидата економічних наук: 08.01.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів. – 2004. – С. 5-6
5. Єщенко П.С. Нова модель держави /Єщенко П.С. Кваснюк Б.Є., Бірюков О.А. – Слов'янськ, 2002. – 144 с.
6. Кучеренко В.Р., Карпов В.А., Кузнецов Е.А. Основы государственного регулирования экономики: [учебное пособие]. – Одесса: Астропринт, 2001. –160 с.
7. Абдуллаев Н.А. Государственный сектор экономики переходного периода. – М.: Издательский дом «Финансовый контроль», 2003. – 176 с.
8. Виссарионов А. Государственный сектор: границы, контроль, управление / Виссарионов А., Федорова И. // Экономист. — 2003. — № 6. — С. 3-12.
9. Карсалад И. Экономическая и социальная политика Франции / И.Карсалад, М.Озанда. — Париж, 1992. — 130 с.
10. Шамхалов Ф. И. Государство и экономика: Основы взаимодействия: учеб. Пособие. — М.: Экономика, 2000. — 381 с.
11. Мартынов В. Кооперативы и рыночная экономика (вариант Швеции) / Мартынов В. // Мировая экономика и международные отношения. — 1991. — № 8. — С.87-100.